

06/06/2021

להפקיד את התכנית

והגן

27/01/2022

ד"ר אודי קולומבוס, אקולוג נגב צפוני

י"ר הוועדה המחוזית

תאריך

ממשק רעייה בשמורת טבע הר חירן – נספח מנחה

רקע כללי

רעייה בכלל, ורעיית צאן בפרט, היא תהליך מורכב המשלב היבטים של כלכלה, מסורת, תרבות וגאוגרפיה; וכמובן היבטים אקולוגיים-ביולוגיים וסביבתיים משמעותיים. רעיית צאן קיימת בארץ מזה אלפי שנים והשלכותיה הסביבתיות רבות ומגוונות: מצד אחד ישנה סכנה לשינוי בחברת הצומח (העלמות מינים רגישים והתגברות מיני צומח אכילים פחות) ולהקטנת היצרנות של המערכת בנוסף, רמיסת הקרקע ע"י פרסות הצאן גורמת לשבירת קרום-הקרקע ועשויה לגרום לשינויים במשטר הנגר העילי (יחס חלחול/נגר) ולסחיפת קרקע מקומית. מנגד, גללי בעלי החיים (צאן, בקר או גמלים) מדשנים ומעשירים את הקרקע בחומר אורגני, ולחץ הרעייה אינו מאפשר למינים דומיננטיים/אגרסיביים להשתלט על המערכת. ידוע כי רעייה בלחץ מתון מקטינה את כיסוי המינים המעוצים ומעלה את מגוון המינים בחבל הים-תיכוני. היבטים נוספים המושפעים מרעייה באופן עקיף הם סכנת השריפות בשטחים הפתוחים ופוטנציאל הפגיעה של מינים מתפרצים ומלווי-אדם. הקטנת הביומסה הצמחית אינה מונעת שריפות אך מקטינה את עוצמתן ומקלה על פעולות הכיבוי. פעמים רבות ממשק רעייה בשמורות נגזר מהרצון לצמצם נזקי שריפות מבחינת נזקים עקיפים, ניתן למנות את אנפיות הבקר והכלבים המלווים את העדרים לכל מקום. האנפיות הן טורפות מוצלחות ביותר הפוגעות בחברת הזוחלים והמכרסמים המקומית. הכלבים הינם טורפים מטבעם ופעמים רבות הופכים לכלבי-פרא הטורפים בקבוצה ואז יעילותם אף גבוהה ביותר. השפעה נוספת נגרמת ממכלאות הצאן. במקום המכלאה הקרקע הופכת דחוסה וסטריילית לחלוטין אך הפגיעה מקומית. בשל הגללים הרבים סביב המכלאה, נוצרת חברת צומח ניטרופילית (חובבת חנקן) המאפיינת צידי דרכים ומעזבות ויכולה לאיים על שמורת הטבע בהכנסת מינים פולשים וזרים (אם כי רוב המינים האלה תלויים בריכוזי החנקן ולא מתפשטים בקלות).

תמ"א 1 מאפשרת בהוראותיה פעילות מרעה בשטחים מוגנים לרבות בשמורות טבע, ככל שנעשה בתיאום עם הרשויות המוסמכות, ששקלו את כושר הנשיאה של השטח והבטיחו צמצום הפגיעה בערכים אקולוגיים. בשטחים מוגנים בהתאם להוראות תמ"א 1 מותרת הקמת מתקני מרעה, לרבות גידור, מנע בקר, מכלאות פתוחות, שקתות ואבוסים.

בשל כל האמור לעיל, נדרש ממשק רעייה מושכל המאזן בין כל ההיבטים המוזכרים, ומנסה לצמצם את נזקי הרעייה הסביבתיים מחד ולהעצים את יתרונותיה מנגד. ממשק זה משתנה מאזור לאזור, משמורה אחת למשניה ואפילו משנה לשנה – בשל שינויים אקלימיים והבדלים במצב המערכת האקולוגית עליה מופעל הממשק. ממשק רעייה כולל בתוכו את גודל העדר, תיזמון הרעייה (באילו חודשים בשנה), פיזור הרעייה על-פני השטח, מיקום המכלאות והשקתות, ולעיתים גורמים נוספים העשויים להשפיע על ההשלכות הסביבתיות.

גן התעשייה עומר, אזה"ת עומר; רח' אלומות 3a, מיקוד 8496500

טל' 08-6280404 (שלוחה 3) פקס 08-6230021

udic@npa.org.il

www.parks.org.il

ד"ר אודי קולומבוס, אקולוג נגב צפוני

שמורת הר חירן מאופיינת בבת-ספר ים-תיכונית בשלטון של סירה קוצנית. הרעייה פותחת את השטח ומדכאת מעט את שיחי הסירה הקוצנית, ובכך מאפשרת למגוון העשבוני לגדול. רעיית-יתר פוגעת גם בעשבוניים ומעודדת מינים שאינם נאכלים, כדוגמת עירית גדולה, המשתלטים על בית-הגידול. הקטנת הביומסה הצמחית לקראת העונה היבשה מקטינה גם את ההסתברות לשריפה, מאפשרת כיבוי מהיר יותר במידה ששריפה מתרחשת, ומצמצמת את נזקי השריפה למערכת האקולוגית, שכן עוצמת השריפה נמוכה יותר בעשבייה יחסית לשיחייה צפופה.

רעייה כיום

כיום מתבצעת בשטחי השמורה רעיית צאן מוסדרת בלחץ נמוך יחסית – בעיקר בשטחים המערביים והדרומיים הקרובים לחוות הבודדים, בהתאם לחוזי רעייה שנתיים מול רמ"י. העדרים רועים ויכולים לשהות במהלך היום בשטחי השמורה וחוזרים לקראת ערב למכלאות והדירים בתחום החוות. מעבר לכך, ישנה רעייה לא חוקית של עדרי צאן בכל השטח המגיעה מהשטחים הסובבים.

עקרונות לממשק רעייה בשמורת טבע הר חירן

תזמון הרעייה

תזמון הרעייה עשוי להשתנות מעט משנה לשנה, כתלות במצב המרעה העשבוני ובאקלים (בעיקר כמויות המשקעים בשנה החולפת). באופן עקרוני, הכנסת העדר למרעה תתחיל בראשית האביב (סביב החודשים פברואר-מרץ) ותסתיים בסוף הקיץ ותחילת הסתיו (בחודש אוקטובר או עד הגשם הראשון). רעייה הנמשכת כאשר הקרקע חשופה ברובה מצמחייה גורמת לפגיעה בקרומי הקרקע ומעודדת תהליך של איבוד קרקע איאולי (הסעה ברוח) וסחף קרקע כתוצאה מנגר עילי עם בוא הגשמים. לכן, אורך עונת הרעייה תלוי גם בלחץ הרעייה ובגודל העדר, אשר מכפלתם במספר חודשי הרעייה מביאה למצב הקרקע בסוף העונה היבשה.

לחץ רעייה/גודל עדר

גודל העדר המתאים משתנה בין השמורות וגם בין השנים בהתאם למשקעים של השנה הקודמת והנוכחית. באופן גס ניתן לומר שחשוב לא לעלות מעבר ל-8.5 דונם לראש צאן לעונת רעייה. בשמורה שגודלה כ-8,500 דונם, דוגמת ש"ט הר חירן, מדובר על גודל עדרים מירבי של 1000 ראש. בשטחי המרעה בתחום חוזה הרעייה שמחוץ לשטחי השמורה, ניתן להגיע ללחץ רעייה גבוה יותר.

ככל שיהיה צורך בשינוי בגודל העדר מעבר לגודל של 1,000 ראש, גודל העדר יקבע בתיאום בין משרד החקלאות ורטי"ג על מנת לייצר ממשק רעייה מתאים.

מין בע"ח

מין בע"ח יוגדר בהסכם הרעייה בין משרד החקלאות ורטי"ג. ניתן לשנות את מין בע"ח או לקיים רעייה משולבת בהסכמת רטי"ג.

גן התעשייה עומר, אזה"ת עומר; רח' אלומות 3a, מיקוד 8496500

טל' 08-6280404 (שלוחה 3) פקס 08-6230021

udic@npa.org.il

www.parks.org.il

ד"ר אודי קולומבוס, אקולוג נגב צפוני

מחזוריות רעייה – מתווה מוצע

על-מנת לאפשר למערכת האקולוגית להתאושש, יש לתכנן את ממשק הרעייה כך שבכל שנה או תוך כדי השנה אזור אחר של השמורה יהיה תחת לחץ רעייה בינוני. מושג המפתח בהקשר זה הוא הטרוגניות מרחבית. כאשר תאי שטח שונים נתונים ללחץ רעייה שונה מתקיים מרחב של תנאים א-ביוטיים ונישות אקולוגיות שונות הנותנות מענה לאורגניזמים שונים במערכת ומאפשרות זרימת זרעים מתא שטח אחד למשנהו ושמירה על יכולת התחדשות הצומח.

מדובר על מתווה עקרוני שניתן להתאימו ברמה מפורטת לפי צרכי הרועים. כך לדוגמא ניתן לחלק את חלקת המרעה שיקבל כל רועה לשלוש חלקות וביניהן להטמיע את העיקרון של מחזוריות רעייה ומעבר מדורג בין חלקות. אין חובה לבצע מחזור רעייה הכולל אי-רעייה מוחלט בשנה מסוימת. כמו כן, ניתן לבצע מחזוריות בתוך עונת הרעייה – כך שבכל חודש נתון תא-שטח מוגדר יהיה ללא רעייה (באופן זהה לנוהל שמבצעים רוב הרועים גם כיום). כלומר העדר ינוהל בתוך השטח המותר ברעייה באופן שיאפשר לעשב ולצמחייה להתאושש.

תכנון עתידי לרעייה עבור שטח אשר המרעה בו אינו מנוצל, יתבצע בהתאם להמלצת משרד החקלאות ובתיאום עם רט"ג.

מתקני מרעה

ככלל, על מנת לצמצם את ההשפעה על בית הגידול יש עדיפות להציב את המכלאות ומתקני המרעה (לפי תמ"א 1 - לרבות גידור, מנע בקר, מכלאות פתוחות, שקתות ואבוסים) מחוץ לשמורה. ככל ונדרש, ניתן להציבם בשולי השמורה, בעדיפות לאזורים פגועים/מופרים ובצמידות לדרכים ותשתיות קיימות. יש לתאם את מיקום המכלאות והמתקנים השונים עם הפקח האזורי. גידור יתאפשר גם בתחום השמורה ובאופן שיאפשר מעבר בעלי חיים. יותר המשך השימוש ותחזוקת הגדרות הקיימות.

שינוי סוג הגידור הקיים ו/או תוספת גידור תיקבע בתיאום עם משרד החקלאות ורט"ג והמגדל במקום, ובאופן שסוג הגידור ימנע פגיעה בבע"ח בעדיפות כי כלל התילים יהיו ללא "קוצים". יש לוודא כי בתום עונת הרעייה שטח המכלאה יוותר נקי מכל שאריות, כולל גרוף וסילוק של הגללים מכל אזור המכלאה. שקתות ניתן להציב בשטח כדי להגדיל את תחום השיטוט והמרחק מהמכלאה, ובלבד שמונחות בצמידות לשבילים קיימים ומוסרות בתום העונה.

ממשק טיפול בעדר

תותר הכנסה של כלים ואמצעים אחרים, כולל כלבים, לצורך טיפול בעדר, בתיאום עם רט"ג.

נוקי טריפה לעדרים יטופלו בדרך המקובלת בשטחים פתוחים שכנים. במידת הצורך, יינתן היתר מיוחד מרט"ג וזאת לאחר שננקטו אמצעי הגנה מקובלים.

ד"ר אודי קולומבוס, אקולוג נגב צפוני

ממשק ניטור

תיושם תכנית וממשק ניטור לפעילות המרעה בתחום שמורת הר חירן ע"י אקולוג רשות הטבע והגנים. בכל שנה תבוצע הערכת הבימוסה ומצב המרעה בחודש ינואר ע"י האקולוג לבחינת הצורך בשינוי תזמון הרעייה.

במקרים קיצוניים של בצורת יבחן הצורך לאפשר רעייה בלחץ מינימלי בלבד, לתקופה קצובה במטרה להימנע מפגיעה במערכת האקולוגית, בתיאום עם משרד החקלאות ובעל העדר.

היתרים

לא יהיה באישור התכנית או בהכרזה על השמורה כדי למנוע אישור חוזה רעיה או לבטל חוזה קיים המתירה רעיה בתחומם, זכויות הרעייה בשטח שהתקיימו ערב התכנית, תשמרנה לאחר אישורה.

עם אישור התכנית, ייחתם הסכם רעייה בין רט"ג לבין בעלי זכות הרעייה כמקובל, על פי הנחית רשות המרעה ומשרד החקלאות, בהתאם לחוק. היתרי רעייה זה יחודש כל שנה או כל שלוש שנים בהתאם לתקופת חוזה הרעייה.

גן התעשייה עומר, אזה"ת עומר; רח' אלומות 3a, מיקוד 8496500

טל' 08-6280404 (שלוחה 3) פקס 08-6230021

udic@npa.org.il

www.parks.org.il